

A búzaexport-támogatás jóléti hatása Magyarországon

PODRUZSIK SZILÁRD

Az export támogatásának különböző okai lehetnek, a támogatás odaítélésének azonban közgazdasági következményei vannak, kezdve a kibocsátás változásától, az árak alakulásán át egészen a társadalmi jólétre gyakorolt hatásig. A mezőgazdasági termékek, illetve a búza exportjának szubvencionálásakor is jól nyomon követhetjük az előbb említett folyamatokat. Magyarországon az agrárszektorban a nettó külkereskedelmi mérleg a kilencvenes években – ellentétben a teljes külkereskedelmi mérleggel – pozitív értékeket mutat. Az agrár-külkereskedelemből jelentős arányban részesedik a gabona, ezen belül a búza kereskedelme meghatározó. A világon termelt búza mennyisége, illetve a kereslete határozza meg a külpiaci és belpiaci árat egyaránt. Az árak alakulására azonban hatást gyakorolnak a kormányzat által az exportra kifizetett szubvenciók is. Hazánk 1994–1998 között a búzaexportot úgy támogatta, hogy a belpiaci árak messze alatta maradtak a világpiaci áraknak. 1995-ben például a világpiaci árak 128 dollárral voltak magasabbak, mint a belpiaci árak, az állam mégis tonnánkénti támogatást fizetett a kivitelre. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy racionálisak voltak-e a támogatások, valamint azt, hogy kik a vesztesei és nyertesei ezeknek a támogatásoknak a kilencvenes években. Ezek függvényében számszerűsítjük, hogy mennyibe került a társadalomnak az, hogy az exportot a magyar kormány szubvencionálta.

Hazánkban a mezőgazdaság súlya, illetve a teljes külkereskedelmen belül a mezőgazdasági termékek külkereskedelme által elérhető jövedelem jelentős. Magyarország a mezőgazdasági termékeket illetően önellátó, és a mezőgazdaság erőteljesen exportorientált az európai országok irányába, az összes export körülbelül 80 százalékát Európában értékesítik. Amíg az ország teljes külkereskedelmi mérlege deficitese, addig a mezőgazdaság hozzájárulása a hiány csökkentéséhez körülbelül egyharmad (*Debatisse*, 1998). Országunk azonban a nemzetközi mezőgazdasági kereskedelemben – méreténél fogva – nem jelenik meg meghatározó tényezőként.

A magyar mezőgazdaságon belül a gabonatermelés a legmeghatározóbb. A művelésre alkalmas területek közel felén gabonanövényeket vetnek. Hazánk tradicionálisan nagy mennyiségben exportál gabonát, illetve gabonaőrleményeket. A gabonaágazat exportjának értéke az összes agrárkivitelben belül a kilencvenes éveket tekintve átlagosan 12 százalék körül alakult.

Podruzsik Szilárd, a Budapesti Közgazdaság-tudományi és Államigazgatási Egyetem Agrárközgazdasági Tanszék Ph.D. hallgatója.

A búzatermelő országok különböző megfontolásokból bár, de fontosnak tartják a búza kereskedelmének támogatását. A támogatás okaként említhetőek: a farmjövedelmek növelése, a nemzetgazdasági bevételek javítása, az országban felhalmozódott felesleg levezetése, árstabilitás vagy egyéb politikai tényezők.

Magyarországon az összes mezőgazdasági támogatásból az exporttámogatás jelentős arányban részesedett a kilencvenes években, azonban a támogatás mértéke csökkenő tendenciát mutat. Míg 1995-ben az exporttámogatás részesedése a mezőgazdasági támogatásokból 61 százalék, ez az érték 1998-ra, a GATT Mezőgazdasági Megállapodás következményeként 16 százalékra mérséklődött (Guba, 2000).

A támogatás lehet közvetlen pénzben kifizetett vagy közvetett támogatás. Tisztában kell lennünk azonban azzal, hogy az exporttámogatásokra kifizetett összegeket az államnak valamilyen forrásból finanszíroznia kell (például adóbevételek). E szubvenciók jövedelem-újraelosztáshoz vezetnek a fogyasztók, adófizetők és a termelők között. A támogatásokkal az egész társadalom egyaránt nyereséget vagy veszteséget könyvelhet el, amelynek az értékét pénzben ki lehet fejezni.

Vajon milyen hatásai vannak a társadalomra a magyar kormány búzaexportra kifizetett támogatásainak? Fontos kérdés, hogy a kormányzat milyen exportpolitikát folytat, milyen agrárpolitikai célok vezérlik támogatási rendszerének kidolgozásakor. Megfelelő-e az erőforrások elosztása, szükség van-e arra, hogy a kormányzat exporttámogatásokkal beavatkozzon a piaci folyamatokba? Kik a vesztesei, illetve a nyertesei az állami támogatáspolitikának? Az exporttámogatásokkal számos munka foglalkozott, például Udovecz és szerzőtársai [1994] az exporttámogatások közgazdasági tartalmát vizsgálták az élelmiszer-vertikum különböző fázisaiban. Eder [1994] és Fertő [1999] az USA és az EU kontextusában az exporttámogatások közgazdasági hatásait vették már szemügyre. A mi kutatásunk arra a kérdésre keresi a választ, hogyan befolyásolja a magyar állam által a búza külpiacon értékesítésére fizetett támogatás a fogyasztók, termelők, az adófizetők terheit, valamint az egész társadalmi jólétet.

Jelen munkában a hazai tanulmányok között elsőként számszerűsítjük azt, hogy a kilencvenes években mennyibe került a fogyasztóknak, az adófizetőknek, valamint az egész magyar társadalomnak az, hogy a búzaexportra a kormány támogatást nyújtott. Bemutatjuk, hogy 1998-ban kik voltak igazából a támogatások kedvezményezettjei, és ők a támogatások hány százalékát tudhatták magukénak.

A kutatást a jóléti közgazdaságtan keretein belül végezzük, és általános parciális egyensúlyi modell felállításának segítségével számszerűsítjük a búzaexport-támogatás jóléti hatását Magyarországon. A fogyasztói és termelői többlet, az adófizetők terheinek kiszámítása után, ezek összegeként meghatározzuk a nettó társadalmi veszteséget.

Az exporttámogatások közgazdasági tartalma

Exporttámogatásokról akkor beszélünk, amikor az állam az exportőrnek az exportált mennyiség egységére támogatást fizet a termék egy meghatározott országba történő szállításakor. Az ilyen támogatások lehetőséget teremtenek az exportőr ország számára, hogy áruít a hazai piacon magasabb, a külpiacon alacsonyabb áron értékesítse.

Az *exporttámogatások* azonban lehetnek *közvetettek* is, amikor értékesítési *ügynökségeken* keresztül fizetik ki a támogatást azért, hogy a hazai piacon vásároljanak, és monopoljogokat szerezzenek a külföldi piacon való értékesítésre. Ezek az ügynökségek abban az esetben nyújtanak támogatást, ha az adott terméket a belpiacon magasabb áron vásárolták, mint amilyen áron azt a külpiacon értékesíteni tudják.

Amennyiben az exporttámogatásokat a teljes mennyiség mennyiségi egységében fejezik ki, a belpiaci árak a támogatás összegének mértékével a külpiacon árhoz emelkednek. Abban az esetben, ha a belpiaci árak rögzítettek (garantáltak), a mennyiségi egység támogatási értékének változnia kell, hogy alkalmazkodjon a belpiaci és világpiacon árhoz közti különbségéhez. *Rögzített exporttámogatások* hatására az export kínálati ára csökken, és amennyiben feltételezzük, hogy egy kis exportáló országról van szó (például Magyarország), a nemzetközi árak változatlanok maradnak, a belpiaci ár azonban nő. Az exportörök által okozott belpiaci árnövekedés arra ösztönöz, hogy az export növelése érdekében az exportörök újabb támogatáshoz jussanak, és felverjék az export-termékek árát.

A *változó exporttámogatások* sokkal érdekesebbek a mezőgazdaság szempontjából, mert a hazai és a világpiacon árhoz között egyáltalán nincs kapcsolat. Abban az esetben, ha az országok azért exportálnak, hogy a garantált árat fenntartsák, a változó vagy nyílt végű exporttámogatások sokkal többet kerülnek (Houck, 1986).

Laird [1997] az exporttámogatások árakra és mennyiségre gyakorolt hatásának vizsgálatakor megállapította, hogy az exporttámogatások hatására az exportárak csökkennek, az export mennyisége növekszik. Az exporttámogatások nemcsak az exportárakra vagy az export mennyiségére fejtik ki hatásukat, hanem a belpiaci árakat is befolyásolják, növelik azt, amelynek következményeként a termékek iránt a belpiaci kereslet csökken.

McCalla és Josling [1985] kutatásaiban rámutattak arra, hogy a támogatás a fogyasztói kiadásokat, a termelői bevételeket, a kormányzati kiadásokat (bevételeket), a devizajövedelmeket és -kiadásokat egyaránt megváltoztatja. A változás értékének meghatározásához azonban ismernünk kell az ország keresletének és kínálatának alakulását, illetve ezek rugalmasságait.

Gardner [1995] az exporttámogatásokat úgy határozza meg, mint az az eszköz, amit az állam felhasznál az export ösztönzésére, vagyis a tonnánkénti export után kifizetett pénzösszeg. Ezeket a támogatásokat különböző módokon fizethetik ki (például: USA exportnövelő program, élelem a békéért program), de minden támogatás gazdasági hatása az, hogy az export mennyiségi növekedésével a termékek belföldi árai is növekednek. Gardner kimutatta, hogy az exportpolitika következményeként a hazai és világpiacon árhoz elszakadnak egymástól, a hazai fogyasztók és termelők számára a magasabb árak a belföldi piacon azonosak lesznek.

Néhány tanulmány különbséget tesz az egyes országok között aszerint, hogy milyen mennyiségben exportálnak egy bizonyos terméket, illetve, hogy az általuk külpiacon elhelyezett termékek hogyan befolyásolják a világpiacon árhoz. Ezek a tanulmányok az országok nagysága szerint vizsgálják a társadalmi jólét alakulását.

Tweeten [1992] az exporttámogatások hatását vizsgálta különböző országokban. Az országok között méretük szerint tesz különbséget, három csoportot állított fel. Kis országnak nevezi azt, amelyik exportja iránti kereslet, illetve importkínálata tökéletesen rugalmas. Nagy ország az, amelyik exportja iránti kereslet se nem tökéletesen rugalmas, se nem tökéletesen rugalmatlan. Nagyon nagy országnak tekinti azokat az országokat, ahol az ország exportja iránti kereslet és az importkínálat tökéletesen rugalmatlan.

Az exporttámogatások a nagy kereskedelmet bonyolító országok számára fontosak, de kis országok is alkalmazzák, hogy árjaikat a világpiacon árhoz fölött tartsák, illetve, hogy a felesleget a világpiacon értékesítsék. Alston és szerzőtársai [1993] rámutattak arra, hogy egyes államok nagyobb szerepet tulajdonítanak saját bevételeiknek, mint a hazai fogyasztó jólétének. Ennek számtalan magyarázata lehet, de a legfőbb talán az, hogy az állam az adóbevételeken keresztül tudja finanszírozni az exporttámogatást.

Bohman és szerzőtársai [1991] egy úgynevezett három ország két termék modell segítségével vizsgálták a célzott exporttámogatások jóléti hatásait, ahol az egyik ország az exportőr, a másik az importőr szerepet töltötte be, míg a harmadik ország importőr vagy exportőr egyaránt lehetett (semleges ország). A vizsgálat eredménye, hogy az az ország, amelyik a szerepek közül válogathat, piaci részesedésével erőteljesen meghatározza a másik két ország jólétét. Abban az országban, amelyik az exporttámogatást adja, ott a támogatás hatása a belpiaci árakra, a túlkeresleti görbe meredeksége, a jövedelemnagyságok egyaránt befolyásolják a jólétet.

A modell elméleti kerete

A modellünket az 1. ábra mutatja, amelyben az ágazati keresleti függvényt D , a kínálati függvényt S jelzi. Az egyensúlyi ár (p_d) a keresleti függvény (D) és a kínálati függvény (S) metszéspontjánál alakul ki (p_w , a világpiacon). A kutatáshoz használt modell elméleti hátterét egy közgazdasági általános parciális egyensúlyi modell adja.

Az exporttámogatások eredményeként a jóléti hatások a következőképpen alakulnak:

Az 1. ábrán a fogyasztói többlet: $-a-b$, termelői többlet: $a+b+c$, adófizetők költségei $b+c+d$, nettó jóléti veszteség $-b-d$ területtel egyenlő.

A kutatás során három lehetséges esetet vizsgálhatunk. Az *első eset* azt a helyzetet modellezi, amelyben a belpiaci ár alacsonyabb, mint a világpiacon, és a kormányzat nem ad exporttámogatást. Ebben az esetben azzal a feltételezéssel élünk, hogy a hazai felvásárlási ár kifejezi a belpiaci egyensúlyt.

A *második szituáció* azt az állapotot modellezi, amikor a belpiaci egyensúlyi ár alacsonyabb a világpiacon, a kormányzat exporttámogatást nyújt, amivel a hazai árakat a világpiacon árszint fölé emeli. Ezt kétféleképpen teheti meg: *a)* a kormányzat úgy támogatja az exportot, hogy a belpiaci ár megnő ugyan, de a támogatással növelt ár még mindig a világpiacon alatti marad, *b)* a kormányzati exporttámogatások következtében a hazai árak a világpiacon árszint fölé emelkednek.

A *harmadik eset* az alapját az a helyzet adja, amelyben a világpiacon árszintje alacsonyabb, mint a belpiaci egyensúlyi árszint. Ebben a szituációban az állami beavatkozástól függően két lehetséges változat képzelhető el: *a)* a támogatás mértékének következtében az ország importőr marad ugyan, de az importja csökken, *b)* a támogatás olyan mértékű, hogy az ország importőr országból exportőr országgá válik.

1. ábra

Jóléti hatás Magyarországon

A magyar búzaexport-támogatás jóléti hatásának vizsgálatakor a *harmadik esetet* a belföldi felvásárlási árak és a világpiaci árak alakulásának ismeretében figyelmen kívül hagyhatjuk, hiszen a belpiaci egyensúlyt jelentő felvásárlási árak a vizsgált időszakban a világpiaci árszint alatt maradnak.

Az *első* és a *második* esetet kell tanulmányoznunk, mivel – a világpiaci és felvásárlási árakat szem előtt tartva – Magyarországon 1990–1993 között nem támogatták a búzaexportot, 1995-től kezdve pedig a WTO Megállapodás által adott támogatási összegek az irányadók, amely támogatásokkal a hazai árak nem haladták meg a búza világpiaci árának szintjét.

Modellszámítások

Mielőtt a konkrét számításokat elkezdénénk, ismerkedjünk meg a modellszámításnál alkalmazott feltételrendszerrel.

A számításainknál a búzaexport-támogatásra a WTO nemzetközi egyezményben foglalt keretszámokat vesszük alapul, mivel e szerződésben meghatározott összegek fordíthatók maximálisan a magyar búza exportjának támogatására. Feltételezzük, hogy a kormányzat a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettségeinek eleget tesz, illetve a megállapodásban előírt összeget teljes egészében felhasználja a kivitel támogatására.

A számítások során a következő további feltételezésekkel élünk:

- a felvásárlási ár kifejezi a belpiaci egyensúlyt,
- a kereslet és a kínálat 1990–1998 között konstans,
- a kínálati görbe lineáris,
- az összes exportált búzát azonos arányú támogatásban részesítették,
- minden exporttámogatást a termelők kapnak.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a feltételrendszer esetében törekedtünk az egyszerűsége, és amikor – az esetleg sokak számára vitatható – termelői támogatásra vonatkozó kijelentésünket tettük, akkor mindössze azon állami politikai akaratra gondoltunk, amely például a nemzeti agrárprogramban is megtalálható. Egy olyan helyzetet modelleztünk, amely szabadpiaci környezetben, a nemzetközi szerződésben meghatározott kötelezettségeknek, illetve az agrárpolitikai elgondolásoknak is eleget tesz.

A számítások elvégzéséhez szükségünk van a búza belpiaci kínálati függvényére. A függvény konstans tagját, valamint a kínálati függvény árrugalmasságának értékét *Mészáros* és szerzőtársai [2000] által végzett kutatásokból ismerjük, a szükséges adatokat [konstans (223,45), hosszú távú árelaszticitás (0,796)] az általuk készített tanulmányból kölcsönözzük.

1. táblázat

A búzaexport-támogatás jóléti hatása (ezer USD)

Év	Fogyasztói többlet	Termelői többlet	Adófizetők	Nettó jóléti hatás
1995	-742	780	-77	-39
1996	-3112	3312	-400	-200
1997	-3300	3744	-888	-444
1998	-895	970	-160	-85

Forrás: Saját számítás.

A nettó társadalmi jólét meghatározásához szükségünk van továbbá a kereslet árrugalmasságára. Mivel ezt magyar tanulmányokban nem találtuk, ezért *Abbott* és szerző-

társai [1987] által készített munkából vesszük át, ahol számszerűsítették Kelet-Európára vonatkozóan a búzakereslet ár rugalmasságának értékét, amely $-0,25$. Ezt az értéket érvényesnek tartjuk hazánkra is.

Az előbbiekből tudjuk, hogy a búza külpiacon való értékesítésére 1993-ig a magyar kormány nem fizetett támogatást, 1994-es adatok nem hozzáférhetőek, ezért az *1. táblázatban* az 1995-től 1998-ig terjedő időszakot tüntetjük fel.

Az *1. táblázat* azt mutatja, hogy a termelőknek kifizetett búzaexport-támogatás hatása a társadalmi jólét vonatkozásában igen változó, mivel a vizsgált években nagyon eltérő belpiaci árakkal, támogatási összegekkel számolhatunk. A társadalom a legnagyobb veszteséget 1997-ben könyvelheti el, amikor a búza támogatása a legmagasabb volt (24 dollár/tonna), annak ellenére, hogy a világpiaci árak jóval meghaladták a belpiaci árakat. A legkisebb mértékű támogatást a termelők 1995-ben kapták, ami 6,5 dollárt jelentett tonnánként az exportált búza után. Ebben az évben a búza világpiaci ára 128 dollárral haladta meg a belpiaci árat, a termelők mégis támogatást kaptak.

A modell alapján azt mondhatjuk, hogy a támogatás haszonélvezői a termelők, hiszen ők minden évben nyertek az exporttámogatással. A termelői többlet 1997-ben volt a legmagasabb, 3744 ezer dollár, a legalacsonyabb értéket a termelői többletre vonatkozóan 1995 jelentette, amikor a többlet nagysága 780 ezer dollár.

A fogyasztók azonban minden évben veszteséget szenvedtek el a búzaexport-támogatás következtében. A veszteség 1997-ben volt a legnagyobb: 3300 ezer dollár, és 1995-ben szenvedték el a legkisebb veszteséget, amely 742 ezer dollárt jelentett.

Az adófizetők költségeinek alakulása hasonló tendenciát mutat a termelői többlet alakulásával az egyes években. Az exporttámogatások által generált költség 1997-ben volt a legmagasabb és 1995-ben a legalacsonyabb. Az adófizetők terhe 1997-ben 888 ezer dollár, 1995-ben 77 ezer dollár volt.

Vizsgáljuk meg, hogyan változik a nettó társadalmi veszteség, ha változik a kereslet ár rugalmassága. *Abbott* és szerzőtársainak kutatása alapján az egyes országokra vonatkozó ár rugalmassági értékek közül a két szélső értéket választottuk ki ($-0,1$, illetve $-0,4$).

2. táblázat

A búzaexport-támogatás jóléti hatása különböző ár rugalmasságok mellett
(ezer USD)

Év	Fogyasztói többlet	Termelői többlet	Adófizetők	-0,1		-0,4		Nettó jóléti hatás
				Nettó jóléti hatás	Fogyasztói többlet	Termelői többlet	Adófizetők	
1995	-745	780	-70	-35	-738	780	-84	-42
1996	-3136	3312	-352	-176	-3088	3312	-448	-224
1997	-3348	3744	-792	-396	-3276	3744	-468	0
1998	-905	970	-140	-75	-885	970	-180	-95

Forrás: Saját számítás.

Amikor az ár rugalmasság abszolút értékben kisebb, mint $0,25$, akkor a nettó társadalmi veszteség minden évben kevesebb, amikor nagyobb – 1997 kivételével –, minden évben több. A kereslet ár rugalmasságának változásával a fogyasztói többlet értékei, valamint az adófizetők terhei is módosultak. A $-0,1$ -es értéknél a fogyasztói többlet csökkent, viszont az adófizetők terhei mérséklődtek. Ellentétesen alakul a helyzet $-0,4$ -es értéknél, amikor a fogyasztói többlet és az adófizetők kiadásai egyaránt növekedtek. (Lásd a *2. táblázatot*.)

A magyarországi mezőgazdasági exporttámogatásokkal kapcsolatban felmerülő visszatérő kritika, hogy a mezőgazdasági támogatásokkal általában megcélzott réteghez, tehát a termelőkhöz a támogatásnak csak töredéke jut el. A támogatások túlnyomó része a vertikális csatorna más szereplőihöz, főleg a kereskedőkhöz kerül. Abban az esetben ugyanis, ha a vertikális csatorna szereplői közötti piacokon mindenhol a klasszikus értelemben vett verseny zajlik, ahol mindenki árelfogadó, a támogatások kis természetes veszteség mellett eljutnak a termelőkhöz.

Ismételten hangsúlyoznunk kell, hogy fenti modellünkkel egy olyan állapotot szimuláltunk, amelyben tökéletesen versenyző piacot feltételezünk a búzavertikum egyes piacain, illetve a kormányzati akarat teljesülését, amely szerint a támogatásokkal a termelőket kell segíteni, érvényesnek tekintettük. Természetesen a termelők nem minden esetben közvetlen haszonélvezői a támogatásoknak, mivel az export lebonyolítását nem ők, hanem a kereskedők végzik. A termelők exportértékesítéséből való kimaradásának számos oka lehet, mint például a piaci ismeretek, a megfelelő eszközök vagy szakemberek hiánya.

Udovecz és szerzőtársai [1995] munkájából – amit 15 termék vertikális költség-árszerkezetének vizsgálatára alapoztak – kiderül, hogy a jövedelem aránytalan élvezője minden esetben a forgalmazó, mivel a ¹jövedelmekből és a költségekből való részesedés különbsége meghaladta a 20 százalékot.

Vizsgálatainknál a költségekből való részesedés függvényében a vertikumban képződött összes jövedelem elosztását tekintették alapnak a termelők, feldolgozók és kereskedők között. A vizsgált termékek közül hét termékpálya esetében tapasztalták az aránytalan jövedelemelosztást a vertikum szereplői között.

Gorton és szerzőtársainak [1999] kutatása a közép- és kelet-európai országokban az élelmiszer-vertikum szereplőihöz juttatott pénzügyi támogatásokat, illetve ezek torzulásait vizsgálta. A transzferek mérésének módszere a termelői támogatás (PSE–Producer Subsidy Equivalent) és a fogyasztói támogatás (CSE–Consumer Subsidy Equivalent) számításán alapszik az élelmiszerlánc egyes fázisaiban (termelő – elsődleges feldolgozó – másodlagos feldolgozó – kiskereskedő – fogyasztó).

A kutatás eredményének összevont értékeiből kiderül, hogy Magyarországon 1996-ban a termelőket megadóztatták, és a termelők jobban jártak volna, ha támogatások nélkül, a világgpiaci árak mellett folytatták volna termelésüket. Az eredményekből kitétnik, hogy a támogatások főleg a közvetítőket hozták jobb helyzetbe, míg a fogyasztók fizették meg a feldolgozók és a kereskedők által realizált nyereségeket, hiszen az összevont fogyasztói támogatás értéke 1996-ban –37.

A tanulmányban a tej, sertés, marha, csirke mellett vizsgálták a búza termékpályáját is. A számítások eredménye azt mutatja, hogy a búzatermelők, -feldolgozók és a fogyasztók egyaránt veszteségeket szenvedtek el a támogatások által. A transzferek nyeresései 1997-ben egyértelműen a kereskedők, hiszen a termelői támogatás értéke 8.

A modell azon feltételezését, amely szerint az exporttámogatás a termelőkhöz kerül, az 1998-ban a takarmánybúzára, valamint malmi és euro minőségű búzára biztosított támogatások sem támasztják alá, hiszen a támogatási összegek nagyobb részben kereskedőkhöz jutottak el.

¹ A szerzők a verseny torzulásának tekintik, ha a vertikumszintű jövedelemből és költségből való részesedés aránya meghaladja a 20 százalékpontos különbséget.

A szakminisztérium rendeletei alapján² a takarmánybúza kivitelének támogatásából 50 vállalkozás részesült. A vállalkozások 98 százaléka volt jogi személyiségű társaság. A jogi személyiségű társaságon belül 2 szövetkezet, 34 korlátolt felelősségű társaság és 12 részvénytársaság volt. A támogatásokból egy betéti társaság, illetve egy közhasznú társaság is részesült.

A malmi, valamint euro minőségű búzára fordított szubvenció kedvezményezettje 44 vállalkozás volt 1998-ban. A vállalkozások 20 százaléka (9) volt részvénytársaság, 66 százaléka (29) korlátolt felelősségű társaság, 7 százaléka betéti társaság, 2 százaléka (1) szövetkezet, és ketten (4 százalék) mint egyéni vállalkozók részesültek a támogatásból.

1998-ban összesen 233 587 tonna támogatott takarmánybúzát szállítottak ki, amelyre az illetékes minisztérium 350 381 ezer forintot fordított. A malmi, valamint euro búzára fizetett exporttámogatás 235 791 ezer forint volt, amely 146 116 tonna búza kiszállításának felelt meg (lásd a 3. táblázatot).

3. táblázat

Búzaexport-támogatások 1998-ban

Takarmánybúza									
Rt.		Kft.		Bt.		Szövetkezet		Kht.	
Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint
46 080	69 120	176 664	264 996	5880	8 821	4345	6 528	616	925
Malmi, valamint euro minőségű búza									
Rt.		Kft.		Bt.		Szövetkezet		Egyéni vállalkozó	
Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint
29 368	46 330	102 474	162 466	13 118	24 684	219	439	935	1 871

Forrás: Az Agrárintervenciós Központ adatai alapján saját számítás.

A takarmány és malmi, valamint euro minőségű búza exportált mennyisége összesen 379 703 tonna, erre a mennyiségre kifizetett támogatás 586 172 ezer forint. Az összes kifizetett támogatás 97 százalékát (571 521 ezer forint) 19 vállalkozás kapta, amely az exportált mennyiség 98 százalékát helyezte el külföldön. Ezen vállalkozások között 1 betéti társaság, 7 részvénytársaság és 11 korlátolt felelősségű társaság szerepel.

A vállalkozások tevékenységi körét illetően a következők mondhatók el: A vállalkozások 68 százaléka nem foglalkozik termeléssel, kizárólag kereskedelmi tevékenységet folytat. Ők a kétféle termékre összesen kifizetett támogatási érték 40 százalékát (228 862 ezer forint) kapták 1998-ban.³

4. táblázat

A kereskedők részesedése az exporttámogatásból 1998-ban

Takarmánybúza és malmi, valamint euro minőségű búza					
Rt.		Kft.		Bt.	
Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint	Tonna	Ezer forint
256 100	393 568	110 084	168 175	6 358	9 778

Forrás: Az Agrárintervenciós Központ adatai alapján saját számítás.

² 24/1998 (IV.17) FM rendelet, 51/1998 (VI.26) FM rendelet, 13/1998 (VIII.28) FVM rendelet.

³ A vállalkozások tevékenységi körére vonatkozó információkat az AIK adatbázisából kaptuk.

Magyarországon a mezőgazdasági termékek exportja meghatározó, ezen belül a gabonafélék, illetve a búza kivitele jelentős súllyal vesz részt, amely hozzájárul a teljes külkereskedelmi mérleg hiányának csökkentéséhez.

A külpiacon való értékesítést a kormányzat szubvencionálhatja, a támogatásoknak azonban számos közgazdasági hatása lehet. Az exporttámogatások befolyásolják a kibocsátást, és ezen keresztül az árakat. Az árak változásának eredményeként a bevételek és kiadások is egyaránt módosulhatnak, a változások összességéként a társadalom veszteségeket könyvelhet el. A szubvenciók hatása azonban attól is függ, hogy milyen nagy a támogatást nyújtó ország, illetve, hogy ott hogyan alakul a kereslet és a kínálat rugalmassága.

Közgazdasági általános parciális egyensúlyi modellünk segítségével számszerűsítettük a magyar búza exportjára kifizetett támogatások termelőkre, fogyasztókra, adófizetőkre gyakorolt hatását, majd ezek után számszerűsítettük a holtteher veszteséget. A modell keretfeltételeinek meghatározása után, az elvégzett számításokból világosan látszik, hogy a támogatások nyertesei a termelők voltak, hiszen a vizsgált időszakban a termelői többlet minden esetben pozitív értékeket mutat. A fogyasztók, az adófizetők, valamint az egész társadalom veszteségeket könyvelhetett el a szubvenció eredményeként. A társadalom az exporttámogatások miatt a legnagyobb veszteséget 1997-ben szenvedte el, amikor a búza exporttámogatásának eredményeként a nettó jóléti veszteség 444 ezer dollár.

A támogatások kedvezményezettjei azonban Magyarországon igazából a kereskedők, akikhez a pénz jelentős része áramlott. Ezt az állítást támasztják alá *Gorton* és szerzőtársai, valamint *Udovecz* és szerzőtársai által készített tanulmányok, illetve az 1998-as évre a búza exportjára kifizetett támogatási adatok is, amelyekből világosan látszik, hogy a támogatások főleg a közvetítőket hozzák jobb helyzetbe, míg a fogyasztók fizették meg a kereskedők által realizált nyereséget.

Felhasznált irodalom

- Abbott, P. C. – Paarlberg, P. L. – Sharples, J. A.* [1987]: Targeted Agricultural Export Subsidies and Social Welfare. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 69., no. 4., november, 723–732. o.
- Alston, J. M. – Carter, C. A. – Smith, V. H.* [1993]: Rationalizing Agricultural Export Subsidies. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 75., no. 4., november, 1000–1009. o.
- Anania, G. – Bohman, M. – Carter, C.* [1992]: US Export Subsidies in Wheat: Strategic Trade Policy or Expensive Beggar – Thy-Neighbour Tactic?, *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 74., no. 3., augusztus, 535–545. o.
- Bohman, M. – Carter, C. A. – Dorfman, J. H.* [1991]: The Welfare Effects of Targeted Export Subsidies: A General Equilibrium Approach. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 73., no. 3., augusztus, 693–702. o.
- Brander, J. A. – Spencer, B. J.* [1985]: Export Subsidies and International Market Share Rivalry. *Journal of International Economics*, vol. 18., no. 3–4., május.
- Debatisse, M. L.* [1998]: Hungary, A Successful Agriculture and Food Economy in Permanent Search for Higher Competitiveness. The World Bank, Europe and Central Asia Regional Office.
- Éder T.* [1994]: Az állam szerepe az Egyesült Államok gabonaágazatában. *Európa Fórum*, 5. évfolyam, 2. szám.
- Fertő I.* [1999]: Az Európai Unió közös agrárpolitikájának gazdaságtana. I. A CAP eszközei és hatásai. *Közgazdasági Szemle*, XLV. évfolyam, július–augusztus.
- Fertő I.* [1999]: Az agrárpolitika modelljei. Osiris Kiadó, Budapest.
- Gardner, B.* [1983]: Efficient Redistribution through Commodity Markets. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 65., no. 2., május, 225–234. o.

- Gardner, B. L.* [1995]: Rationalizing Agricultural Export Subsidies: Comment. *American Journal of Agricultural Economics*, vol. 77., no. 1, február, 205–208. o.
- Gorton, M. – Buckwell, A. – Davidova, S.* [1999]: Transfers and distortions along CEEC food Supply Chains. In: *Tangermann, S. – Banse, M.* [2000]: Central and Eastern European Agriculture in the Expanding European Union. CAB International.
- Guba F.* [2000]: Transzferek és torzulások az átalakuló élelmiszer-gazdasági vertikumokban. Értékezéstervezet, Budapesti Közgazdaság-tudományi és Államigazgatási Egyetem.
- Houck, J. P.* [1986]: Elements of Agricultural Trade Policies. Macmillan Publishing Co., Inc., New York.
- Just, R. E. – Hueth D. L. – Schmitz, A.* [1982]: Applied Welfare Economics and Public. Prentice -Hall, Inc., New Jersey.
- Knutson, R. D. – Penn, J. B. – Boehm, W. T.* [1995]: Agricultural and Food Policy. Prentice-Hall, Inc., New Jersey.
- Laird, S.* [1997]: Quantifying Commercial Policies. In: *Francois, J. F. – Reinert, K. A.* (eds) [1997]: Applied Methods for Trade Policy Analysis. Cambridge University Press, Cambridge.
- McCalla, A. – Josling, T. E.* [1985]: Agricultural Policies and World Markets. Macmillan Publishing Company, New York.
- Mészáros S. – Spitalásky M. – Udovecz G.* [2000]: Az EU-csatlakozás várható agrárgazdasági hatásai. Nem publikált vitaanyag, Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest.
- Mohácsi K.* [1996]: A gabonaágazat versenyképességét befolyásoló tényezők. Műhelytanulmány, Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem, Vállalatgazdaságtan tanszék.
- Pasour, E. C.* [1990]: Agriculture and The State, Market Processes and Bureaucracy. Holmes and Meier, New York.
- Roberts, I. – Love, G. – Field, H. – Klijn, N.* [1989]: U.S. Grain Policies and The World Market. Australian Government Publishing Service, Canberra.
- Tanka E.* [1997]: A közvetlen exporttámogatások rendszere az Európai Unióban. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest.
- Tweeten, L.* [1992]: Agricultural Trade, Principles and Policies. IF Publications, London.
- Udovecz G. – Orbánné N. M. – Mészáros S.* [1994]: Az exporttámogatás közgazdasági tartalma az élelmiszer-vertikumok különböző fázisaiban. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest.
- Udovecz G. – Kertész R. – Pátkai J.* [1995]: Költség- és jövedelemarányok az átalakuló agrárgazdaság főbb termékpályáin. Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet, Budapest.